

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.33>

ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ ТА ДОКУМЕНТІВ У КОНСТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Неділько Я.В.,

доктор філософії права (PhD),

асистент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-1483-3479

Неділько Я.В. Тимчасовий доступ до речей та документів у контексті міжнародного співробітництва під час досудового розслідування.

Актуальність теми дослідження зумовлена збільшенням транснаціонального характеру сучасної злочинності, що вимагає від суб'єктів розслідування (слідчого (детектива), дізнавача, прокурора) активного використання механізмів міжнародної правової допомоги. Одним із ключових заходів для збору доказів, що знаходяться за кордоном, є тимчасовий доступ до речей та документів. Однак ефективність цього інструменту суттєво знижується через наявність правової невизначеності та суперечливої судової практики щодо застосування положень ч. 2 ст. 562 Кримінального процесуального кодексу.

У статті досліджуються питання відсутності єдиного підходу слідчих суддів до надання дозволів на тимчасовий доступ до речей та документів у рамках запитів про міжнародну правову допомогу. Проаналізовано зміни до ч. 2 ст. 562 КПК України, внесені Законом № 187-IX у 2019 році, які перетворили імперативну норму про обов'язкове отримання судового дозволу на диспозитивну, що вимагає такого дозволу «лише у разі, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою... за законодавством запитуваної сторони».

Зазначається, що причиною суперечностей є саме невдала редакція ч. 2 ст. 562 КПК України. Аргументовано, що практика суддів, які відмовляють у наданні дозволу, хоч і виглядає формально відповідною закону, насправді створює перешкоди для міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Проаналізовано стандарти Європейського Союзу, зокрема Директиву 2014/41/ЄС про Європейський ордер на розслідування, який за своєю суттю є судовим рішенням. Це формує очікування у країн-членів ЄС, що запити з інших країн (як Україна) про втручання в охоронювані законом права також мають проходити національний судовий контроль.

З метою уніфікації судової практики, усунення правової невизначеності та приведення законодавства у відповідність до європейських стандартів, пропонується внести зміни до ч. 2 ст. 562 КПК України, вилучивши положення «лише у разі, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони».

Ключові слова: міжнародне співробітництво під час досудового розслідування, міжнародно-правова допомога, тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий суддя, слідчий.

Nedilko Ya.V. Temporary access to items and documents in the context of international cooperation during pre-trial investigation.

The relevance of the research topic is driven by the increasing transnational nature of modern crime, which requires investigative bodies (investigators (detectives), inquirers, prosecutors) to actively use mechanisms of international legal assistance. One of the key measures for collecting evidence located abroad is temporary access to items and documents. However, the effectiveness of this tool is significantly reduced due to legal uncertainty and conflicting judicial practice regarding the application of the provisions of Part 2 of Article 562 of the Criminal Procedure Code.

The article examines the lack of a unified approach among investigative judges in granting permissions for temporary access to items and documents within the framework of requests for international legal assistance. The amendments to Part 2 of Article 562 of the CPC of Ukraine, introduced by Law No. 187-IX in 2019, are analyzed. These changes transformed the imperative norm requiring mandatory judicial authorization into a dispositive one, requiring such authorization «only if it is provided for by an international treaty or is a mandatory condition... under the legislation of the requested party».

It is noted that the reason for the contradictions is precisely the flawed wording of Part 2 of Article 562 of the CPC of Ukraine. It is argued that the practice of judges who refuse to grant permission, although formally compliant with the law, actually creates obstacles to international cooperation during criminal proceedings.

The standards of the European Union are analyzed, in particular, Directive 2014/41/EU on the European Investigation Order, which is essentially a judicial decision. This creates an expectation among EU member states that requests from other countries (like Ukraine) involving interference with legally protected rights should also undergo national judicial review.

In order to unify judicial practice, eliminate legal uncertainty, and bring the legislation into conformity with European standards, it is proposed to amend Part 2 of Article 562 of the CPC of Ukraine by deleting the provision «only if it is provided for by an international treaty or is a mandatory condition for providing this type of assistance under the legislation of the requested party».

Key words: international cooperation during pre-trial investigation, international legal assistance, temporary access to items and documents, investigative judge, investigator.

Постановка проблеми. Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень може виникнути необхідність в отриманні інформації, що знаходиться на території іноземної держави. Для цього Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) передбачає особливий механізм надання міжнародної правової допомоги шляхом виконання окремих процесуальних дій.

Процесуальна регламентація такої форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження передбачена Главою 43 КПК України [1].

За приписами ч. 2 ст. 562 КПК України, «у разі якщо при зверненні за допомогою до іноземної країни необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така процесуальна дія потребує надання дозволу прокурором або судом у порядку, передбаченому цим Кодексом, лише тоді, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони» [1].

Одним із найпоширеніших заходів, який застосовується суб'єктами розслідування (слідчим, дізнавачем, прокурором) для отримання інформації, що знаходиться на території іноземної держави, як засвідчує вивчення судової практики, є тимчасовий доступ до речей і документів. Цей захід забезпечення полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку) (ч. 1 ст. 159 КПК України).

Для отримання необхідних відомостей від іноземної держави, суб'єкти розслідування звертаються до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до речей та документів як це передбачено ч. 2 ст. 562 КПК України.

При цьому, вони обґрунтовують це тим, що зазначена процесуальна дія, в Україні потребує отримання ухвали слідчого судді, а тому при підготовці запиту про міжнародну правову допомогу, звертаються за такою ухвалою до слідчого судді.

Водночас, аналіз судової практики свідчить про неоднозначність підходів у питанні задоволення слідчими суддями таких клопотань при здійсненні міжнародної правової допомоги.

Метою статті є дослідження проблеми правової невизначеності, що виникає через суперечливу судову практику застосування ч. 2 ст. 562 КПК України при наданні дозволу на тимчасовий доступ до речей та документів за кордоном. Ключове завдання полягає в аналізі причин таких розбіжностей та розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо єдиного підходу у питаннях підготовки запитів про міжнародну правову допомогу, а також вдосконалення законодавства.

Виклад основного матеріалу. У ході досудового розслідування злочину, передбаченого ч. 1 ст. 259 КК України, яке проводилось слідчим відділом Хмельницького районного управління поліції ГУ НП в Хмельницькій області виникнула необхідність в отриманні тимчасового доступу до речей та документів, що знаходились на території Швейцарської Конфедерації. Слідча, в рамках міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, звернувшись з клопотанням до слідчого судді Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області для отримання дозволу на проведення тимчасового доступу до речей та документів компетентним органам Швейцарської Конфедерації у себе на території.

Слідчий суддя дане клопотання не задовольнив, мотивуючи це в ухвалі наступним:

1) слідча просить надати дозвіл компетентним органам Швейцарської Конфедерації, які не є стороною кримінального провадження, на проведення тимчасового доступу до речей та документів, всупереч ч. 1 ст. 159 КПК України;

2) при зверненні за міжнародною правовою допомогою до іноземної держави, до запиту про таку допомогу не потрібно додавати рішення суду, ухвалене на території України, лише потрібно долучити інформацію про докази, які обґрунтовують потребу у проведенні відповідних процесуальних дій на території іноземної країни. Дозвіл на здійснення на території іноземної держави тимчасового доступу до документів, які містять охоронювану законом таємницю, в порядку виконання запиту про міжнародну правову допомогу, має надаватись судом відповідної іноземної держави (тобто Швейцарською Конфедерацією). Крім випадку, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони.

3) матеріали клопотання не містять будь-яких документів та посилань на відомості про укладений міжнародний договір, ратифікований Верховною Радою України та/або про співробітництво (міжнародну правову допомогу) уповноваженим органом держави у межах кримінального провадження;

4) не доведена й та обставина, що у органу досудового розслідування відсутня можливість отримати документи, дозвіл на доступ до яких просить надати слідча, без застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження, оскільки орган досудового розслідування наділений можливістю отримати вказані документи шляхом ініціювання проведення відповідних процесуальних дій в порядку отримання міжнародної правової допомоги [2].

Шевченківський районний суд міста Києва Ухвалою від 10 травня 2024 року (справа № 761/16299/24) відмовляє слідчому в задоволенні клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів на території іноземної держави за відсутністю в клопотанні матеріалів, які свідчать про наявність міжнародного договору і посилання на конкретний пункт такого договору, яким визначено надання такої ухвали або передбачено законодавство запитуваної сторони (ч. 2 ст. 562 КПК України) [3].

За аналогічними підставами слідчим суддею Дніпровського районного суду міста Запоріжжя від 09 жовтня 2025 року (справа № 334/8397/25) відмовлено слідчому у задоволенні клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, що перебувають на території Республіки Сейшельські Острови [4].

Схожій позиції дотримуються й інші слідчі судді у своїй рішеннях [5, 6].

Проте, існує й протилежна судова практика, де слідчі судді визнають тимчасовий доступ до речей та документів необхідною передумовою для запиту про міжнародну правову допомогу.

В Ухвалі Печерського районного суду міста Києва від 10 квітня 2025 року (справа № 757/16755/25-к) зазначається, що до слідчого судді надійшло клопотання слідчого про надання дозволу на тимчасовий доступ до документів, які містять охоронювану законом таємницю та знаходяться у володінні банківських установ, які зареєстровані на території Королівства Іспанія. У клопотанні слідчий зазначив, що такі документи та інформація мають відношення до кримінального провадження, а також відомості, що у них містяться самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні [7].

Слідчий суддя розглянувши клопотання ухвалив надав дозвіл компетентним органам Королівства Іспанія та слідчим слідчої групи на тимчасовий доступ до оригіналів документів, які містять охоронювану законом таємницю та знаходяться у володінні банківських установ на території Королівства Іспанії [7].

Ухвалою Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 20 лютого 2025 року (справа № 686/1149/25) задоволено клопотання слідчого та надано дозвіл компетентним органам Каліфорнійського штату на тимчасовий доступ до документів (на території США), з можливістю вилучення належним чином завірених їх копій [8].

В іншій Ухвалі Печерського районного суду міста Києва від 25 квітня 2024 року (справа № 757/17112/24-к) задоволено клопотання слідчого про надання дозволу Компетентним органам Швейцарської Конфедерації на тимчасовий доступ до речей і документів, що перебувають у володінні банку, які містять охоронювану законом таємницю та можливість їх вилучення [9].

У зазначених ухвалах відсутні будь-які посилання на міжнародний договір або національне законодавство запитуваної сторони, яке вимагає надання такої ухвали від запитуючої сторони (України).

Наведена судова практика свідчить про двозначні підходи по наданню дозволу на тимчасовий доступ до речей та документів компетентним органам іноземних держав при виконанні запиту про міжнародну правову допомогу.

Слід зазначити, що попередня редакція норми ч. 2 ст. 562 КПК України мала виключно імперативний характер і вимагала отримання ухвали слідчого судді завжди, коли відбувався міжнародно правовий запит в іноземну державу для проведення процесуальної дії на яку в Україні потрібен дозвіл суду.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» від 04.10.2019 року №187-IX, норму ч. 2 ст. 562 КПК України доповнено, що дозвіл прокурора або суду потрібен «... лише у разі, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони. При цьому строк дії такого дозволу не обмежується, а належно засвідчена копія дозволу долучається до матеріалів запиту» [10].

Саме ці зміни від загальнообов'язкової вимоги до такої, що діє лише за чітко визначених обставин (передбачених міжнародним договором або законодавством запитуваної сторони), і стали, на нашу думку, причиною формування суперечливих підходів у слідчих суддів.

З одного боку, не задовольняючи клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів у рамках міжнародного співробітництва слідчі судді дотримуються вимог ч. 2 ст. 562 КПК України, яка чітко вказує, що такий дозвіл отримується лише у разі, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони. З іншого – практика міжнародно-правової допомоги та законодавство певних зарубіжних держав вимагають наявності такого судового дозволу, від запитувачої сторони.

Таким прикладом законодавства є Федеральний Закон Швейцарської Конфедерації «Про міжнародну правову допомогу у кримінальних справах» (Federal Act on International Mutual Assistance in Criminal Matters (Mutual Assistance Act, IMAC) де у пункті «с» ст. 76 (Зміст та документи) зазначається, що на додаток до запиту про обшук осіб або кімнат, про вилучення (виїмку) або передачу предметів додається підтвердження того, що ці заходи дозволені в запитуючій державі [11].

Тобто, вказана норма на практиці зумовлює необхідність додавання до запиту про тимчасовий доступ до речей і документів (виїмку) ухвали слідчого судді, яка і слугує тим самим «підтвердженням», що даний захід дозволений в Україні.

Однак, такі правові норми не завжди можуть міститися у законодавстві іноземних країн, до якої звертаються із запитом.

Звертає на себе увагу, вирішення цього питання, у законодавстві Європейського Союзу (далі – ЄС).

Так, Директивою Європейського Парламенту та Ради 2014/41/ЄС від 3 квітня 2014 року щодо Європейського ордеру на розслідування у кримінальних справах (далі – Директива) [12] у межах країн ЄС передбачено направлення від держави видачі до держави виконання Європейського ордеру на розслідування (далі – Ордер) – судового рішення, виданого або підтвердженого судовим органом держави-члена про проведення одного або кількох конкретних слідчих заходів в іншій державі-члені для отримання доказів (ч. 1 ст. 1 Директиви).

Хоча Директива прямо не зазначає про «тимчасовий доступ до речей і документів» як окремих захід, її сфера застосування є максимально широкою. Стаття 3 Директиви чітко вказує, що Ордер охоплює всі слідчі заходи, спрямовані на отримання доказів (за винятком створення спільних слідчих груп).

Орган, який виконує запит, визнає Ордер, переданий відповідно до цієї Директиви, без будь-яких подальших формальностей та забезпечує його виконання таким самим чином та за тими ж умовами, якби відповідний слідчий захід був ініційований органом держави, що виконує ордер (ч. 1 ст. 9 Директиви).

Відтак, будь-який процесуальний захід, що передбачає отримання доказів, включаючи тимчасовий доступ до речей та документів, підпадає під дію Директиви. Для будь-якого такого заходу в межах країн-ЄС потрібен саме Ордер, який є судовим рішенням (ч. 1 ст. 1), це чітко вказує, що тимчасовий доступ до речей та документів (в межах ЄС) вимагає судової санкції (ухвали слідчого судді).

На нашу думку, це обґрунтовує також те, чому країни-члени ЄС, отримуючи запит від України про тимчасовий доступ до речей та документів, очікують бачити підтвердження аналогічного судового контролю – ухвалу слідчого судді. Отже, отримання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей та документів, узгоджується з європейськими стандартами та сприяє ефективності міжнародної правової допомоги.

Висновки. Тому, для однозначності судової практики, а також створення єдиного підходу у питаннях підготовки запитів про міжнародну правову допомогу, враховуючи європейські стандарти, варто внести зміни у ч. 2 ст. 562 КПК України, вилучивши положення про те, що дозвіл прокурора та суду потрібен лише у разі, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 30.10.2025).

2. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 20 червня 2024 року у справі № 686/17962/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119959786> (дата звернення 30.10.2025).
3. Ухвала Шевченківського районного суду міста Києва від 10 травня 2024 року у справі № 761/16299/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119652281> (дата звернення 30.10.2025).
4. Ухвала Дніпровського районного суду міста Запоріжжя від 09 жовтня 2025 року у справі № 334/8397/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130883817> (дата звернення 30.10.2025).
5. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 15 березня 2024 року у справі № 686/15292/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117771703> (дата звернення 30.10.2025).
6. Ухвала Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 25 серпня 2022 року у справі № 159/2735/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105910750> (дата звернення 30.10.2025).
7. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 10 квітня 2025 року у справі № 757/16755/25-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128843901> (дата звернення 30.10.2025).
8. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 20 лютого 2025 року у справі № 686/1149/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125345503> (дата звернення 30.10.2025).
9. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 25 квітня 2024 року у справі № 757/17112/24-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118993542> (дата звернення 30.10.2025).
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства» від 04.10.2019 року № 187-IX». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-20#Text> (дата звернення 30.10.2025).
11. Federal Act on International Mutual Assistance in Criminal Matters (Mutual Assistance Act, IMAC) of 20 March 1981 (Status as of 1 January 2024). SR 351.1. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1982/846_846_846/en (дата звернення 30.10.2025).
12. Consolidated text: Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0041-20220313> (дата звернення 30.10.2025).